

Studieringen

**En håndbok om
et multikulturelt
læringsverktøy**

Studieringen, et moderne læringsverktøy!

Studieringen kan virke banal enkel som læringstiltak. Syv til åtte mennesker kommer sammen for å diskutere et tema de har felles interesse i. Hvem som helst kan starte en studiering. Tradisjonelt møttes de som kjente hverandre, og som ønsket å lære noe sammen. Denne formen for læring er utfordrende for alle deltakere. Den krever engasjement, respekt og aktiv deltakelse. Det er nettopp dette som gjør studieringen til et moderne læringsverktøy, verdifull langt utover sine tradisjonelle grenser, samtidig som den har andre utfordringer enn tidligere.

I studieringen er utgangspunktet at alle er likeverdige som mennesker, og at all erfaring og kunnskap har like stor betydning for ny innsikt. Derfor er metoden spesielt godt egnet som læringsarena for mennesker med forskjellige verdier og kulturbakgrunn.

Vi ønsker med denne håndboken å gi et grunnlag for å etablere multikulturelle studieringer der det er behov og ønske om å søke kunnskap og samhandling.

Denne håndboken er utarbeidet av :

Bodil Mygind Madsen,
Jobcenter Djursland,
Danmark

Arnbjörn Olafsson, Mennt,
Island

Mona Majgaard,
Universitet- og
Høgskolerådet, Norge

Vilija.Dailidiene, Lithauen
Association of Adult
Education, LAEE

Anna Heen,
Studieforbundet Populus,
Norge

Ellen Stavlund,
Voksenopplæringsforbundet
Norge

Innhold:

- Side 2 - Innledning**
- Side 4 - Lær der du er, multikulturell studieringen**
- Side 5 - Hva er en studiering**
- Side 7 - Studieringen som læringsarena og involveringsmetode**
- Side 8 - Hvilke temaer er aktuelle for en studiering**
- Side 9 - Hvordan motivere for deltakelse i en studiering**
- Side 10 - Hvem kan arrangere en studiering**
- Side 14 - Hvordan lede en studiering**
- Side 16 - Utfordringer**
- Side 17 - Hvordan avslutte en studiering**
- Side 18 - Referanser**

Lær der du er – multikulturell studiering

Denne håndboken er et produkt i prosjektet ”Lær der du er – en multikulturell studiering” Prosjektet ble gjennomført i 2004 og 2005 med støtte fra Nordisk Ministerråd.

Ideen til prosjektet oppstod i erkjennelsen av at de nordiske landene nå er mer eller mindre multikulturelle, og at denne utviklingen er akselererende. Befolkningene er sammensatt av forskjellige etniske grupper, samtidig som mennesker sjelden møtes på tvers av sine egne, trygge og kjente grupper. Spørsmålet om hvordan man kan utvikle en multikulturell læringsarena der kulturer, holdninger og verdier møtes i behovet for ny og mer kunnskap var utgangspunktet for prosjektet.

Målet var å utvikle en lærende møteplass i nærmiljøet på tvers av kultur, språk, religion og gruppetilhørighet, en møteplass som forener forskjellige mennesker samtidig som den utvikler engasjement, deltakelse og demokratisk kompetanse.

I prosjektet ønsket vi å bidra til å utvikle en studieringmetode ved å prøve ut metoden i flere nordiske land. Vi etablerte, med støtte fra Nordisk Ministerråd, studieringer i Danmark, på Island, i Litauen og i Norge. Studieringen er et tradisjonsrikt og demokratisk pedagogisk verktøy, spesielt kjent og brukt i de skandinaviske landene. Våre studieringer tar utgangspunkt i denne erfaringen. Felles for ringene var deltakere med forskjellig etnisitet, men temaet ringen skulle behandle var opp til den enkelte ring ut fra lokale behov og ønsker.

Dette prosjektet mener ikke å ha utviklet et ferdig verktøy for å etablere en multikulturell læringsarena, men vi tror at vi har sett noen muligheter i denne metoden og at dette verktøyet er viktig i arbeidet med likeverd og aksept for de forskjellige menneskene som bor i et land, en region, en by, en bygd, en gate.

Hva er en studiering?

Studieringen er et kjent og akseptert grunnlag for det skandinaviske demokratiet. Siden tidlig på 1900 tallet ble den aktivt benyttet i arbeidet med å spre kunnskap og drive folkeopplysning. Men ringen er også kjent som verktøyet enhver kunne benytte når nye kunnskapsbehov oppstod. Den var gratis, enkel å administrere og hadde en hyggelig og motiverende atmosfære. I studieringen er det deltakernes egne kunnskaper som skal formidles, deles og utvikles. Noen ganger blir eksperter invitert for å tilføre gruppen ekstra kunnskap.

Men studieringen er ikke bare en kunnskapsfordeler og formidler, den har tradisjonelt et demokratisk verdigrunnlag og stimulerer læring som oppstår sosialt og frivillig, og den utvikler læring som er livsverdiorientert. Den er en samtale der kroppspråket, erfaringer og omgivelsene er ressurser i læringsarbeidet. Ringen skaper samspill mellom mennesker som befinner seg i ulike livsfaser og rekrutterer heterogene fellesskap. Den er et verktøy som fremmer likeverd, dialog, respekt og toleranse. Studieringen er også en møteplass, den er et sted der informasjon spres og meningsfull kommunikasjon opprettes. Studieringen kan bryte isolasjon og ensomhet, og være en sosial samlingsarena, men den er også positivt uforpliktende. Arenaen krever engasjement, åpenhet og forståelse, men ikke nært vennskap eller påtvungne relasjoner.

Lederen har en svært viktig rolle – en studieringleder er ansvarlig for ringens demokratiske prosess og sørger for et trygt og lærende miljø, men skal samtidig styre framdriften. Uten fast styring, vil ringen fort oppleves meningsløs og heller skape frustrasjon og motvilje enn glede og utvikling. (Se Hvordan lede en studiering)

Vekten på likeverd og respekten for ulike livssyn og verdier skal ligge til grunn i alle studieringer. Likevel er det en ekstra utfordring og krever aktiv innsats å være deltaker i en multikulturell studiering.

**En multikulturell studiering
består av :**

- **5 – 8 deltakere med forskjellig etnisitet**
- **Et tema**
- **En målsetting**
- **En plan for arbeidet**
- **Et resultat**
- **En leder**

Hver studiering bør ikke ha mer enn fem til åtte deltakere. Alle deltar på like fot med alle andre. I en slik studiering skal ingen være over eller under derfor skal ikke antallet deltakere være høyere enn at alle er synlige og hørbare.

Studieringenes filosofi er at mennesker lærer best når det de allerede vet settes inn i en sammenheng, når man møter andre med samme interesse og nysgjerrighet, og ved å være åpne for andres erfaringer. I Studieringen er alle sin egen lærer og har muligheten til både å tilføre og ta i mot kunnskap i et lærende fellesskap.

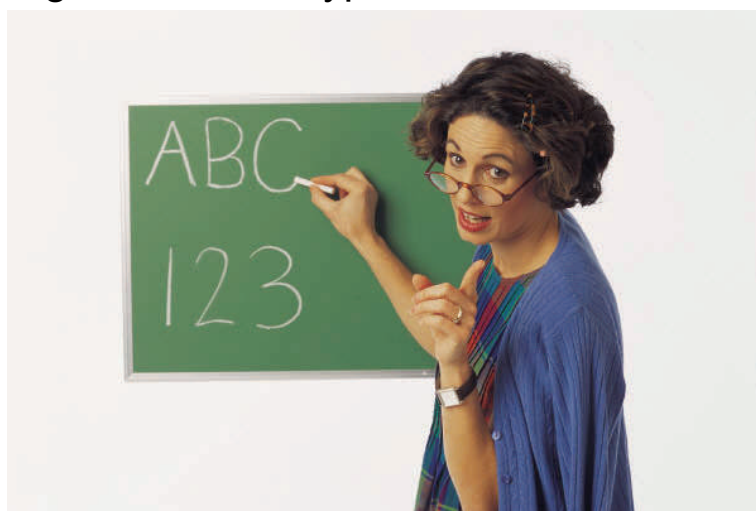
Studieringen som læringsarena og involveringsmetode

Mange voksne mennesker møter læring med dårlig erfaring og skepsis. Læring kan oppleves som vanskelig og umulig. Studieringen er en motvekt, terskelen er lav, skolesituasjonen er eliminert og lærere finnes ikke. Kunnskapsgrunnlaget er forskjellig og skal være det. En studiering skal ikke avsløre noen, tvert i mot er det opp til hver enkelt deltaker å synliggjøre sin kunnskap. Studieringen har bare et tydelig krav; engasjement og respekt for andres meninger og verdier. Det typiske for

studieringen er at den er en arena hvor ny kompetanse utvikles gjennom prosesser der refleksjoner, handlinger og erfaringer fra eget liv møter refleksjoner, erfaringer og handlinger i andre menneskers liv.

Metoden er horisontal - alle lærer av alle. Gjennom samtalen vil egne tanker og

innsikt bli møtt med spørsmål og motforestillinger i møter med nye perspektiv og andre måter å tenke på. I studieringen legges det vekt på at alles kunnskap er like viktig. Slik kan den enkelte også få en ny opplevelse og innsikt i sin egen kunnskap. Ofte er en gruppe blitt etablert på grunnlag av felles interesse og kunnskapsbehov.

Studieringen er:

- **Å lære ved å lytte til andre**
- **Å lære gjennom samtale og diskusjon**
- **Å lære gjennom bevegelser og opplevelser**
- **Å lære gjennom dokumentasjon**

Arbeidsform og framdrift bestemmes i fellesskap, men for at læringsarenaen skal fungere må prosessen ledes – enten pekes lederen ut blant deltakerne for hvert møte eller en person får rollen for hele perioden.

Hvilke temaer er aktuelle for en studiering?

En multikulturell studiering har to mål som er tett knyttet til hverandre: Den skal gi ny kunnskap og den skal være en møteplass for ulike kulturer. Temaene kan og bør være dagsaktuelle og ha sitt utspring i utfordringer i nærmiljøet og behov for ny innsikt. Alt kan diskuteres – eneste betingelse er at noen ønsker utvidet innsikt og at noen ønsker å vite mer om en sak, eller et tema.

Bomiljøer er ofte sammensatt av folk med forskjellige holdninger, ulike verdier og tro, men med de samme utfordringene i forhold til egen livssituasjon og samfunnet. Mange har liten kunnskap om andre grupper. En studiering er et verktøy for å etablere en møteplass og kunnskapsarena.

Temaer:

Mangfold på arbeidsplassen

Helse miljø og sikkerhet

Tradisjoner

Hvordan leve med en 13-åring

Omsorg for de eldre

Ny vei

Trafikksikkerheten i vårt miljø

I helse- og omsorgssektoren møtes mange kulturer. Forskjellige språk og erfaringer vanskeliggjør kommunikasjonen; En studiering som er åpen for dialog og respekt for verdier, kan gi en felles plattform i arbeidet med de gamle. Mange voksne med forskjellig etnisitet, ønsker seg utdanning og møtes i systemer der mye

er fastlagt. En studiering kan gi ny kunnskap om studieteknikk og felles innsikt i tanker om utdanning. I et nærmiljø ønsker man å få innsikt i avgjørelser som berører hver enkelt. En studiering i kommunal forvaltning er et godt utgangspunkt. Men hele tiden er det viktig å ha med seg at studieringen skal ha to dimensjoner; en faglig og en for møte mellom medborgere med ulik kultur og bakgrunn. Studieringen skal aldri ta opp aktuelle temaer på en slik måte at det oppleves som om noen verdier er bedre enn andre, eller at man blir pådyttet andre sine verdier og holdninger.

Hvordan motivere for deltakelse i studiering?

Mange har nok med seg og sitt i et travelt liv. Samtidig lever vi i tette felleskap der vi er mer eller mindre avhengige av hverandre og måten samfunnet fungerer på. I dette samfunnet har også mye endret seg, mange har flyttet til landet med håp om et bedre liv, samtidig som det kan være avgjørende for identiteten og verdigheten å oppleve at det man bringer med seg også har en verdi. Mange har angst for det nye og uforståelige. Gode møter fjerner ofte angsten. Den eller de som ønsker å etablere en studiering har likevel en utfordring i å få folk med. Det skjer ikke av seg selv – spesielt når målet er å få med grupper som ikke ellers har kontakt med hverandre. I motiveringsarbeidet er det nødvendig å presisere at en studiering ikke er en vanlig skole. I ringen er det deltakerne som bestemmer hvordan de vil ha det; når, hvor ofte hvor lenge, hvilke temaer skal diskuteres, når skal eksperter inn osv. Det er deltakerne som avgjør om dette skal bli et godt læringssted eller ikke. Tydeliggjøringen av en slik forutsetning, åpner for lysten til å delta.

Hvor kan vi være?
Hjemme
På biblioteket
Kafeen
Klasserommet

Budskapet har avgjørende betydning. De fleste sorterer engasjement etter hvor mye det betyr for en selv. Det betyr at temaet må være aktuelt for flere enn for initiativtakeren og presenteres interessant og ufarlig, målrettet og avgrenset. Det er viktig å presisere at opplegget er kortvarig, men gir langsiktig gevinst. For å nå så forskjellige mennesker som målgruppen for en multikulturell studiering, må budskapet ha en muntlig og åpen form. Det skal oppleves som en personlig innbydelse. Kanskje er det også nødvendig å bruke formidlere og nettverk som har troverdighet i miljøet for å få bukt med motforestillinger og kulturelle barrierer.

Muntlig informasjon
Plakat på et sentralt sted
Informere på felles møter
Annonse i lokalavisen
Lapp i postkassa

Hvem kan arrangere en studiering?

Hvem som helst kan etablere en studiering, men ringen må ha et tema og en arbeidsplan. Den som tar initiativet må ha kunnskap om hva som kreves av ringleder, og ta ansvar for at verktøyet brukes hensiktsmessig. Ellers er det opp til alle deltakerne om det skal bli en vellykket læringsarena. Studieringen er tradisjonelt benyttet i frivillige organisasjoner og studieforbund som et verktøy for likeverdig deling og utvikling av kunnskap. Som metode for multikulturelle læringsarenaer kan ringen brukes i nye sammenhenger. I mange kommuner oppleves det sterkt at avstanden mellom grupper av innbyggere øker, samtidig som det er ønske om å utvikle og styrke kunnskapen og samhandlingen i befolkningen om aktuelle saker i nærmiljøet. Innbyggerne i et lokalsamfunn har ofte behov for å skaffe seg mer kunnskap om både hverandre og samfunnssaker og kan på eget initiativ etablere studieringer. Men studieringen er ikke en aksjonsform.

I skolen og i barnehagen øker variasjonen i etnisk bakgrunn både blant foreldrene og hos de ansatte. Hvor mange misforståelser og angst kunne vært unngått om de hadde hatt innsikt i andres tenkemåter og verdivalg. Foreldremøter og interne arbeidsmøter dekker ikke studieringens intensjon fordi de ikke er fokusert på læring, men på informasjon.

En studiering skal ha et tema og en plan som grunnlag for diskusjonen og målet er å oppnå læring og utvikling.

Arbeidsplassen

Arbeidsplassen er i stadig økende grad i ferd med å bli en stor etnisk møteplass. Der jobber mennesker med svært forskjellig bakgrunn side ved side uten å kjenne hverandre. Det er ikke problemløst i forhold til språk, verdier, kultur og myter. Samtidig er arbeidsstedet en livslang lærings arena. Arbeidsgrupper med ulik kompetanse har en enestående mulighet til å gi hverandre kunnskap gjennom studieringen.

Foreldre/Pårørende

Å være foreldre er en krevende og utsatt rolle. Egne erfaringer og holdninger sitter dypt i oss og er en slags grunnmur for våre valg i barneoppdragelsen. Våre barn møter helt andre utfordringer enn vi selv gjorde, utfordringer vi ikke har erfaringer med. Blant annet møter de medelever med andre språk, annen oppdragelse, andre verdier. Det skaper angst og uro, det kan vi høre og lese om daglig. En studiering er et enkelt og ufarlig verktøy for kjennskap, innsikt og kunnskap om hverandres holdninger. Den varer kanskje fem uker, noen timer hver gang. Temaet kan være så enkelt som "Hjelp, det er tenåringer i huset!" Hver og en kan fortelle om sin opplevelse, sine verdier og mål. Det vil gi ny og spennende kunnskap og i tillegg den tryggheten som ligger i å dele og lære. Foreldrene blir samtidig kjent med hverandre på tvers av alle grenser. Det øker innsikten og forståelsen for barn og voksnes verdier og handlinger.

I Vilnius dannet lærere fra forskjellige skoler og med forskjellig etnisitet en studiering. De kom sammen fire kvelder og diskuterte temaer innenfor området interkulturell samhandling. I evalueringen sier deltakerne at opplevelsen av at myter og usannheter stenger for kommunikasjon og samhandling er sterk og at et mål må være å bryte ned disse, Litauens befolkning består av litauere, russere, hviterussere og polakker. På grunn av historie, har gruppene et vanskelig forhold til hverandre.

Frivillige organisasjoner

Frivillige organisasjoner er en nødvendig og verdifull del av et demokrati og en velferdsstat. Hver og en av oss deltar ofte i flere organisasjoner. Til tross for sitt verdigrunnlag om åpenhet og tilgjengelighet, kan

organisasjoner være vanskelig tilgjengelige og virke lukket for dem som står utenfor.

Medlemmene er ytre sett sosialiserte og samkjørte med de samme verdier og holdninger. Det er vanskelig å forstå "språket" og det skal mot til for å banke på.

Studeringen kan være en uforpliktende døråpner. Studeringen er også et verktøy som kan fungere som brobygger mellom organisasjonene:

Deltakere med forskjellig etnisitet og forskjellig kulturbakgrunn ble spurt om å delta i en studiering om menneskerettigheter. Alle var medlemmer i frivillige organisasjoner med sin egne etniske gruppe som medlemmer. En fra Irak, en iraner, en colombianer, en dansk, en fra Sri Lanka og to norske var interesserte og gruppen møttes fem ganger. Bortsett fra god kunnskap om menneskerettighetene, opplevde gruppen gjennom den kunnskapen og innsikten de delte at menneskerettighetene, som er universelle, likevel tydelig var grunnlagt på vestlig kultur og tankegang. Samtidig ble de kjent med hverandre, og fikk større forståelse for begrunnelsene.

Utdanningsinstitusjoner

Utdanningsarenaene er blitt en multikulturell utfordring. Der møtes studenter med svært forskjellig bakgrunn. Et nytt lands utdanningstradisjon, språk og verdier kan være tungt tilgjengelig. Ressurser og evner til å utnytte erfaringene og innsikten til studentene er ofte lav hos personalet og i systemet. Det er lett å ta for gitt at alle forstår!

Studieringen gir en enestående mulighet til å møtes på tvers. Gruppearbeid er selvsagt ikke ukjent for mange av studentene, men da ofte med faglige mål og press. En studiering vil være en metalæringsarena. Studentene blir kjent med hverandre på ny måte, ingen er flinkere enn andre og temaet som velges underbygger også den faglige forståelsen.

Deltakerne i studieringen “ Omsorg for eldre i mitt land – og verdiene bak” er studenter ved The Social and Health Care College in Aarhus, Denmark, som tilbyr korte yrkesutdanninger. Studentene representerer et bredt spekter av religioner, kulturer, hudfarge og sosial bakgrunn. Årsaken til at de bor i Danmark er også helt forskjellig; noen er flyktninger, noen er gift dansk, noen kom som studenter andre er gjenforent med familien sin. I evalueringen kommer det fram at :

“De fikk en bedre forståelse for og økt bevissthet i forhold til egen bakgrunn og hvorfor ting er som de er i eget land og i Danmark. Et annet interessant poeng var at en av deltakerne understreket at han hadde fått en bedre forståelse for det danske utdanningssystemet. Tidligere hadde han ikke likt (heller ikke vært god) diskusjonene i klassen i timene. Enten det var læreren som diskuterte med studentene eller de diskuterte med hverandre. Han mente at det var bortkastet tid. Han likte heller ikke gruppearbeid. Nå forstår han at det handler om demokratiet – ikke bortkastet tid.”

Hvordan lede en studiering

En studiering skal i utgangspunktet være demokratisk i den forstand at deltakerne skal ha en likeverdig rolle. Likevel må ringen ha en leder og det er viktig å understreke at lederen ikke er lærer. Lederens rolle skal være å lede slik at ringen fungerer etter hensikten. Hva vil så lederens viktigste funksjoner være?

Organisatorisk: Sørge for innkalling, møtested, ev rapportering, bestille materiell og gjøre avtale med inviterte eksperter, lage framdrift, og sørge for framdrift.

Ledelse: Å sette i gang (banalt, men viktig); en studiering skal som form være uformell, men rammen skal likevel være formell. Ringen skal starte og slutte etter avtale. Ordet skal fordeles slik at alle får en opplevelse av at de blir sett og hørt.

En leder skal altså ikke være en som styrer eller setter seg selv i sentrum, men en som lytter og viser empati. Lederen skal også holde i tematråden slik at samtalen forholder seg til det temaet som er avtalt. Lederen kan trekke enkle slutninger, men med spørsmålsteget – er dere enige?

”Deltakerne mente at studieringen må ha en leder som kan strukturere diskusjonen og hindre at enkelte dominerer diskusjonen”

(fra den danske rapporten”.

Møtet skal også avrundes og avsluttes. Nytt møtested og tidspunkt skal bekreftes med forslag til dagsorden. En multikulturell studiering er en spesiell utfordring for lederen.

Språket kan være en barriere for tydelig og enkel kommunikasjon. Det er viktig å sikre seg at det som er sagt er ment, men uten å presse deltakeren til å gjenta for ofte. Det skaper usikkerhet og en følelse av utrygghet. Måter å uttrykke seg på kan ofte skape misforståelser. Vi tar for gitt at det vi oppfatter at en person uttrykker, det er det personen mener. I homogene grupper er man ofte kjent med hverandres humor, understatement og uttrykk, og det er lett å diskutere og samtale. I multikulturelle grupper vil alle ha sin individuelle uttrykksform. I tillegg vil verdigrunnlaget og holdinger være forskjellige og kanskje ukjent for andre deltakere. Alt dette skal lederen forene til en positiv og utviklende kunnskapsarena.

En del av deltakerne vil komme fra mer autoritære utdanningssystemer enn de nordiske og vil ikke være så fortrolige med likeverdigheten i læringen og det horisontale perspektivet som er karakteristisk for den nordiske studieringsmodellen. Det er viktig ved oppstart å definere og enes om rammer for tiltaket, noen spilleregler for gjennomføringen av studieringen samt å avklare forventninger til både studieringen og de andre deltakerne. Dette vil da også gjøre det lettere i etterkant å vurdere om målene ble nådd.

Lederen skal være:

- Tydelig
- Bestemt
- Lyttende
- Fordele ordet
- Holde tråden i diskusjonen
- Ha evne til å avbryte uten å virke avvisende
- Ha en positiv og likeverdig væremåte
- En likestilt deltaker

Utfordringer

Den største utfordringen i arbeidet med en multikulturell studiering er å gjøre den kjent og motivere for deltakelse. Det gjelder spesielt når vi ønsker å rekruttere deltakere av forskjellig etnisitet som heller ikke er vant til å møtes eller være i samme gruppe.

Studeringen er en arena der det er lett å trives, men det er en utfordring å få folk med fordi den ikke gir poeng eller vitnemål. Den vil også beslaglegge noen fritimer eller eventuelt noen timer av arbeidsuka.

Det kan være vanskelig å beskrive hva som skjer mellom deltakerne når de møtes. Ringen er et selvutviklingsverktøy som må oppleves og erfares som en helt annerledes læringsplattform.

Grunnleggende verdiforskjeller kan være til hinder for kommunikasjon og skape konflikter dersom ikke den som leder ringen, har empati og evne til å lytte og forstå det som skjer. Vanskelige temaer skal ikke unngås, men gjøres forståelige. En utfordring er også å akseptere hverandres verdier selv om det ikke er mulig å være enig.

Det kan virke lett å sette i gang en studiering, men utfordringen ligger i å ta det som skjer på alvor slik at ringen virkelig gir kunnskap, innsikt og forståelse. Når mennesker med ulik kultur møtes kan lett ulike verdinivåer oppstå, det vil si at noen føler at de ikke er viktige nok eller opplever at noen betrakter seg som bedre. Hierarki hører ikke hjemme i en studiering. Likestilling mellom deltakerne skal være en selvfølge, men det er lederens ansvar å synliggjøre respekt for alle verdier, om enn ikke aksept.

Informasjon
Tidsklemma
Lederegenskaper
Verdier
Holdninger
Likeverd

Lederrollen er en utfordring i seg selv fordi det er helt nødvendig med en lederposisjon, men den skal ikke være styrende eller bestemmende. Den skal sørge for at ringen fungerer ut fra de premisser og mål som er avtalt.

Hvordan avslutte en studiering?

Læring i en studiering er en ikke-formell form for læring. Læringen har en plan og et mål, men settes ikke inn i eller sammenlignes med formell læring. Likevel skal de som deltar ha en form for bevis for at de har deltatt og lært. For deltakerne kan det være viktig kompetanse og erfaring å vise til i flere sammenhenger. Evnen til å forstå andre kulturer og samhandle med andre verdier er kompetanse det er økende behov for alle mennesker i dag. Et avslutningsbevis skal inneholde fakta som ringens tema og mål, metode og tidsperiode. En studiering er ikke avsluttet før lederen og deltakerne har oppsummert hva som er lært og hva som er oppnådd, det gjelder faglig og mellommenneskelig med særlig vekt på anerkjennelse, synlighet og respekt for den enkeltes verdier. Ringen må også vurdere om den skal fortsette og hvorfor den skal den fortsette.

Oppsummeringssamtale

Mål

Resultat

Deltakerbevis

Evaluering

Om ringen skal evalueres og hvordan, bør vurderes ut fra forholdene. En muntlig samtale om faglige resultater, læringsarenaen og den sosial arenaen bør alltid finne sted. Følte alle at de fikk delta, ble de engasjert, fikk de bidra med sine erfaringer og kunnskaper? Om evalueringen skal være skriftlig, må den være; enkel, lett å forstå, og lett å svare på. Men i utgangspunktet er et av målene med læring i studieringer, at den også innbyr til åpen og ærlig samtale om opplevelser og resultater.

Egne notater

Referanser:

**Studiecirkelen, livslångt lärande.... på svenska:
Petros Gougoulakis HLS Förlag.**

**Cirkelens kraft, Cirkelen runt 100
Et skrift om studiecirkelens betydelse för människa og samhälle**

**Den lokale studieringen, en arena for kompetanseutvikling; et
prosjekt i studieforbundene; Anders Nordby**

**Mangfold på jobben Etniske og nasjonale minoriteter på norske
arbeidsplasser: Rolf Undset Aakervik**

Egne notater

Denne håndbok kan bestilles hos:
Voksenopplæringsforbundet i Norge, tlf. 0047-22410000,
eller den kan lastes ned gratis fra våre nettsider: www.vofo.no

norden

Nordisk Ministerråd

Voksenopplæringsforbundet